

FINANSPLANEN

REDAN innan kriget slutat lät socialminister Möller kungöra för allt folket, att 1946 års riksdag skulle bli en social märkesriksdag. En hel »härskara» av socialreformer skulle då genomföras. Ännu för ett par månader sedan stod detta program fast, att döma av socialministerns bekanta översiktsartikel i Tiden i vintras. Märkligt kommer också 1946 års lagtima riksmöte att bli, med hänsyn till den stora folkpensionsreform, som nu ligger på riksdagens bord och som med visshet kommer att i allt väsentligt enhälligt accepteras. Det är möjligt att ytterligare ett par sociala reformprojekt matas fram i vår eller till höstriktsdagen — den planerade utvidgningen av sjukförsäkringen har ju nu hunnit till lagrådet — men även om denna fråga och ett par andra sociala propositioner i år skulle föreläggas riksdagen, räknar ej ens regeringen själv med att dessa reformer kunna föras ut i det praktiska livet förrän efter en ganska avsevärd tid. Regeringen har med andra ord helt hastigt sett sig nödsakad att dryga ut sitt vittfamnande sociala program.

Orsaken till denna plötsligt påkomna återhållsamhet är kort och gott att söka i finansieringsbesvären. Sedan länge ha de borgerliga kommit med den hövliga och rimliga bönen, att en finansieringsplan måtte komplettera socialplanen. År efter år har det hävdats särskilt från högerhåll, att det borde vara otänkbart att binda staten vid nya miljardutgifter utan att den statsfinansiella bärkraften först klarlades. Det maktägande partiet har länge visat ett påfallande ointresse för denna den socialreformatoriska medaljens fransida. Socialvårdskommittén lär ha gjort sonderingar hos regeringen rörande finansieringsproblemet men fått kyligt avböjande besked. Först i april i år har regeringen tillmötesgått dessa krav.

Finansministerns plan har tillkommit efter vissa överläggningar med representanter för alla riksdagspartier, men dess utgestaltung är helt och hållet regeringens verk. Partirepresentanternas uppgifter ha tydligen mest varit att diskutera; de ha inte haft att framlägga några förslag. Såvitt man förstår voro de liksom övriga tillkallade experter lika obekanta med regeringens slutsatser när propositionen framlades som den stora allmänheten. Måhända var

denna arbetsmetod den enda praktiskt ändamålsenliga, men dess enbart informatoriska karaktär — informatoriskt då i betydelsen av upplysningar till regeringen — bör fastslås. Det bör anmärkas att denna statsfinansiella femårsplan i och för sig är en nyhet i svensk budgetpolitik. Även om den bär hr Wigforss' signatur, är dess tillkomst dock icke planhushållningspartiets utan den borgerliga oppositionens förtjänst. Även om den enligt sakens natur måste bygga på åtskilliga osäkra antaganden och förutsättningar och därför inte kan bli mer än en ram, har den haft mycken nytta med sig.

Dess största nytta har varit att den finansiella debatten åter förts ner på jorden. Det står nu klart, att även under gynnsamma konjunkturen är vår finansiella bärkraft t. v. begränsad. Den hejdlösa optimismen har vingklippts. Under ogynnsamma konjunkturen visar sig ramen för en social och kulturell expansion vida trängre än regeringspartiet under de sista årens generösa löftespolitik någonsin föreställt sig. Socialministern måste ha varit den, som blivit mest chockerad av femårsplanens slutsiffror. Hr Wigforss har faktiskt varit stadd i ett angeläget ärende till sin kollega i socialdepartementet, när han sammanställde sin sifferkalkyl. För en gångs skull har den radikala hr Wigforss tydligen fått ikläda sig rollen som den socialpolitiska varnaren. Och regeringen har nu liksom många gånger förr fått rätta takt och ton efter hr Wigforss. Det har uppgivits att finansministern till en början räknade med att kunna pressa in socialprogrammets genomförande i en treårsperiod. Ganska snart måste han förlänga perioden till fem år. Detta är tillräckligt betecknande för vad de kalla siffrorna ha att betyda för en ansvarig regering.

Det bör emellertid framhållas att regeringen själv genom finansplanens utformning delvis försvårat socialreformernas finansiering och tänjt ut tiden för deras genomförande. Regeringen hade inte nödvändigtvis behövt föreslå omsättningskattens slopande (från och med den 1 januari 1948). Denna skatt beräknas ge 360 à 400 miljoner per år i statsinkomster. Om regeringen varit angelägen om en marginal för reformarbetet, skulle den säkerligen ha haft makt att uppskjuta upphävandet av denna skatteform, trots skallet från kommunisterna. Men det är samtidigt lätt att förstå finansministerns slutliga förslag. Dels är denna konsumtionskatt betungande för de breda lagren. Dels gör skattens slopande det lättare att radera rabattsystemet; också detta system har utlöst missnöje, eftersom full rättvisa aldrig kan skapas så länge de ofta

mycket subjektiva självdeklarationerna till stor del normera utdelningen av rabattkorten. Dels har omsättningsskattens borttagande betraktats som det effektivaste medlet att dämpa upp inflationsriskerna. Troligen har detta sista motiv varit utslagsgivande sedan lönestegringar och varubrist hastigt gjort inflationsfaran skrämmande. Frågan är dock, om priserna i januari 1948 verkligen komma att sjunka i en utsträckning som svarar mot skattesumman. Det är mycket möjligt att konsumenterna inte få de favörer som beräknats och att utslaget i index blir mindre än som förutsatts.

Det bör också nämnas att regeringen till en början inte tänkte sig några skattesänkningar. Den var länge starkt övertygad om att socialreformerna hade prioritet på folkets önskelista framför skattelättnader. Så småningom överväldigades den dock av miss-tanken att denna folkpsykologiska beräkning var inte bara osäker utan kanske rent av galen. Skattelättnadsprogrammet är alltså en etapp på vägen. De lättnader i den direkta beskattningen, som regeringen skisserar, tas dock igen i form av högre förmögenhets- och företagsbeskattning. Att denna skärpning inte kan vara till gagn för den produktiva blomstring, som den åstundade sociala och kulturella expansionen måste ha till oundgänglig grundval, ligger dock i öppen dag. Just för att skapa bästa möjliga villkor för näringslivet ter sig oppositionens krav på en verklig och ansenlig nettominskning även av den direkta beskattningen mycket mera konsekvent. Finansministern tycks helt ha avstått från tanken på en engångsbeskattning av förmögenheten. Sannolikt ha verkningarna av denna konfiskatoriska skattemetod ansetts så ingripande att de avtrubbat t. o. m. finansministerns tro på välsignelsen av fiskaliska ingrepp.

Det finns många osäkerhetsmoment i finansministerns femårsplan. Denna baserar sig, märk väl, på den mest optimistiska prognosen. Den bortser sålunda fullt avsiktligt från krisrisker med alla därav uppkommande inkomstminskningar och utgiftsstegringar — i en sådan situation förutsätter finansministern underbalansering som en självklar utväg, delvis med prejudikat från 1930-talets svåra depression. Planen innesluter ingen reserv för stora lönestegringar såsom en följd av prisstegring och uppgång i index. Balans har endast kunnat nås genom att åtskilliga utgifter — för teknisk forskning, skolbyggnader och jordbrukets rationalisering — överflyttats till kapitalbudgeten; denna upplåning är dock de facto ett slags underbalansering, som strider mot hittills grund-

murade svenska finansieringsprinciper. Vidare ha kostnaderna för försvaret utan någon som helst vägledande motivering skurits ner med 200 miljoner per år; försvaret tycks i finansplanen ha gjorts till budgetregulator, något som man befarat men som man efter alla dyrköpta erfarenheter i det längsta ändå inte velat tro på. Slutligen synes femårsplanen förutsätta en ytterst sträng återhållsamhet i fråga om andra nya statsutgifter än sociala, skolreformatiska och agrara. Det är inte osannolikt att planernas existens kommer att ge stöd åt sparsamhetssträvandena, men varken tidens egen etatistiska tendens eller erfarenheterna från de sista årens riksdagar göra en målmedvetnare indragnings- eller sparsamhetspolitik mycket sannolik. Å andra sidan innefattar även det gynnsammaste alternativet vissa dolda reserver. Under samma konjunkturantaganden som regeringens har sålunda högermotionen kalkylerat med att den direkta skatten vid oförändrad skatteprocent skall visa sig indräktigare än regeringen beräknat. Även tullinkomsterna synas beräknade i underkant. Pensionsavgifterna borde vid en höjd inkomstnivå inbringa något tiotal miljoner mera. Omsättningsskattens slopande borde betyda åtskilligt även för staten som uppköpare o. s. v. Dessa dolda reserver äro dock mindre betydande än alla riskerna.

De, som företråda det borgerliga samhället, ha likväl från sina utgångspunkter ingen anledning att lägga en pessimistisk syn till grund för framtidskalkylerna — givetvis förutsatt att den borgerliga samhällsordningens grundvalar inte antastas, att näringslivet får bevara sina fria välståndsskapande möjligheter och att beskattningen anpassas med tanke på det produktiva livets bästa. Viljan att diskontera ett ökat välstånd för en social och kulturell utbyggnad finnes nu i alla läger. De borgerliga tro inte mindre än socialdemokraterna på vårt lands rika möjligheter. Men det gäller att inte ta genvägar, ty dessa äro även i politiken senvägar. Det kommer an på att anpassa reformtakten efter den ekonomiska utvecklingens eget framstegstempo. Den Wigforsska finansplanen har inte rubbat de borgerligas tillförsikt till vårt lands tillgångar och utsikter. Men den har hejdat socialdemokraterna själva inför den realistiska verkligheten och tvingat dem att besinna, att utvecklingen även vid de bästa föresatser aldrig kan göras språngvis utan måste länkas steg för steg, sakta men säkert.